

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการศึกษาทางปรากฏการณ์วิทยาของการศึกษา ของชาวไทยมุสลิม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ. 2441 ถึง พ.ศ. 2549 ผู้วิจัยสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบศตวรรษ
2. เพื่อวิเคราะห์การศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามวิธีการทางปรากฏการณ์วิทยา

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาศัยวิธีการทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Approach) ศึกษาประสบการณ์ บริบททางสังคม ความคิดเห็น ความรู้สึก การรับรู้ และการให้ความหมายของบุคคลต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ในพัฒนาการทางการศึกษาของคนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ขอบเขตของการวิจัยประกอบด้วย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้ศึกษาทั้งการจัดการศึกษาของรัฐ และการศึกษาตามวัฒนธรรมท้องถิ่น ของคนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ว่าเขาเหล่านั้นจะเรียกตนเองว่ามลายูหรือมาเลย์ก็ตาม ขอบเขตด้านเนื้อหาจึงประกอบด้วย

1.1 การศึกษาตามการจัดการศึกษาของรัฐ การจัดการศึกษาภาคบังคับ และการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2 การศึกษาตามวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยนี้อาศัยช่วงระยะเวลาการจัดการศึกษาของชาติ เป็นขอบเขตในการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเป็นขอบเขตในการศึกษาทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Approach) เริ่มตั้งแต่การจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2441 ถึง พ.ศ. 2549

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และเป็นพื้นที่ที่มีเหตุการณ์ความรุนแรงอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และบางอำเภอในจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี และอำเภอสบ้าย้อย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยทางปรากฏการณ์วิทยาของการศึกษา ของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ระหว่าง พ.ศ. 2441 ถึง พ.ศ. 2549 ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ 2 ขั้นตอน คือ

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)
2. การวิจัยโดยวิธีการทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological

Approach)

ประชากร

ประชากรในการวิจัย ประกอบด้วยเอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาของชาติและการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และผู้ให้ข้อมูลทางปรากฏการณ์วิทยา อันได้แก่ผู้มีประสบการณ์การจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิม และเกี่ยวข้องกับจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 14 ท่าน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การศึกษาทางปรากฏการณ์วิทยาของการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ. 2441 ถึง พ.ศ. 2549 สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเอกสาร
2. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาทางปรากฏการณ์วิทยา

1. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเอกสาร

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

- 1.1 การจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อน พ.ศ.

2441

การศึกษาของชาติและการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อน พ.ศ. 2441 มีความคล้ายคลึงกัน เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับศาสนา เชื่อว่าการศึกษา คือ การแสวงหาความรู้หรือสั่งธรรมตามหลักธรรมและคำสอน การศึกษาของชาติผูกพันอยู่กับหลักธรรมแห่งพุทธศาสนา

หลักการใช้ภาษาไทย และความรู้เพื่อการประกอบวิชาชีพ ขณะที่การศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผูกพันอยู่กับหลักธรรมศาสนาอิสลาม ภาษาที่ใช้ในศาสนา ภาษาท้องถิ่น และการปฏิบัติศาสนกิจในชีวิตประจำวัน การศึกษาของชาติและการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรม มุ่งเน้นการอบรมสั่งสอนให้คนประพฤติตนเป็นคนดีตามหลักกรรมทางศาสนา และมีความรู้ความสามารถในการประกอบวิชาชีพ การศึกษาของชาติศึกษาวิชาภาษาบาลี ภาษาไทย และทักษะการประกอบวิชาชีพ ขณะที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ศึกษาศาสนาอิสลาม ภาษาอาหรับ ภาษามลายู และทักษะการประกอบวิชาชีพเช่นกัน ใช้วิธีการเรียนการสอนโดยอาศัยการท่องจำและการอธิบายความหมาย นิยมใช้สถานที่เรียนที่มีความผูกพันอยู่กับความเป็นชุมชน การศึกษาของชาติใช้วัด วัง และบ้านเป็นสถานที่ศึกษา และพัฒนาการมาเป็นโรงเรียนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ขณะที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ใช้มัสยิดและบ้านโต๊ะครู (ปอเนาะ) เป็นสถานที่เรียน ผู้สอน คือ ผู้นำหรือผู้รู้ทางศาสนา เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชน และมีสมาชิกในแต่ละชุมชนเป็นผู้เรียน

1.2 การจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ.2441 ถึง พ.ศ. 2549 แบ่งเป็น 5 ช่วงเวลา ได้แก่

1) แนวคิดการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2441 ถึง 2475 เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ได้ขยายการศึกษาภาคบังคับสู่ท้องถิ่น เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษา เพื่อสร้างเอกภาพด้านการเมือง การปกครอง และการบริหารประเทศ ป้องกันการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ตอบสนองต่อการพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้รับราชการ และเป็นนโยบายผสมผสานทางวัฒนธรรมจากทุกภาคส่วนของประเทศ ได้รับแนวคิดการศึกษาแบบใหม่จากตะวันตก เป็นปัจจัยสำคัญอันนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาของชาติ อาศัยปรัชญาการศึกษาแบบสารัตถนิยม ภายใต้แนวคิดการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) เป็นการจัดระบบการศึกษาที่มีโครงสร้างเป็นลำดับขั้น แบ่งระดับการเรียนตามอายุของนักเรียน ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา นอกจากการเรียนการสอนด้านวิชาการแล้ว ยังรวมถึงโปรแกรมฝึกและสถาบันชำนาญเฉพาะด้าน สำหรับให้การฝึกฝนด้านเทคนิคและวิชาชีพแบบเต็มเวลาด้วย การเรียนตามหลักสูตรมีการวัดและประเมินผลอย่างเป็นระบบ มีใบรับรองจากรัฐเมื่อสำเร็จการศึกษา แต่เนื่องจากการจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวจำเป็นต้องมีองค์ประกอบในการจัดการศึกษา ทั้งในด้านบุคลากรผู้สอน ตำราเรียน สื่อการเรียนการสอน อาคาร สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทำให้ไม่สามารถจัดการศึกษาได้อย่างทั่วถึงทั้งประเทศ จากการที่การศึกษาเริ่มต้นจากอำนาจบริหารส่วนกลางของประเทศเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นและพัฒนาความเป็นพลเมืองของชาติ ทำให้ขาดการสร้างความสำเร็จใจอันดีกับประชาชนในท้องถิ่น จึงไม่ได้รับความนิยมในสาม

จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีการศึกษาอยู่เดิม อันเป็นการศึกษาทางด้านศาสนาอิสลาม เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนาและการปฏิบัติศาสนกิจ ทำให้คนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่นิยมส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนของรัฐ แต่นิยมส่งบุตรหลานไปเรียนศาสนาอิสลามแทน การจัดการศึกษาของชาติมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความรู้ทางด้านวิชาการ มีทักษะในการประกอบอาชีพ และมีจริยธรรมอันดีงาม การศึกษาตามวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีจุดมุ่งหมายการศึกษาเพื่อการเป็นมุสลิมที่ดี มีความศรัทธาที่แท้จริง ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม และการปฏิบัติตนตามหลักการศาสนา และให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ทางด้านวิชาการ และทักษะในการประกอบอาชีพเป็นเรื่องรองลงมา การที่รัฐบังคับให้คนในท้องถิ่นเข้ารับการศึกษาของรัฐ ทำให้เกิดความหวาดระแวงเรื่องการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ภาษามลายู ศาสนาอิสลาม และเชื้อชาติ ดังที่รัฐไทยดำเนินการต่อชาวจีนและชาวมลายูในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหวงแหนต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลให้มีความรู้สึกความแปลกแยก (Alienation) และต่อต้านการศึกษาของชาติ อันเป็นกลไกหนึ่งของวัฒนธรรมชาติที่มาพร้อมกับอำนาจของรัฐ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตของบุตรหลานชาวมลายูท้องถิ่น ต่อความสำนึกทางด้านสังคมและประวัติศาสตร์ที่แตกต่างจากสิ่งที่ยุโรปบุรุษเคยถ่ายทอดสืบต่อกันมา สำหรับองค์ประกอบทางการศึกษา อันได้แก่ หลักสูตรการศึกษา การเรียนการสอน สถานที่เรียน ผู้สอนและผู้เรียน ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาของชาติ พัฒนาเป็นรูปแบบที่ชัดเจนมากขึ้น ขณะที่การศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการจัดการศึกษาตามหลักศาสนาอิสลาม การศึกษาสำหรับเด็กเล็กหรือตาดีกา และการศึกษาปอเนาะ

2) แนวคิดการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2476 ถึง 2503 การศึกษาตามวัฒนธรรมท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังคงไว้ซึ่งการศึกษาตามหลักศาสนาอิสลาม ทำหน้าที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น ขณะที่การศึกษาของชาติ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย เน้นพัฒนาความเป็นพลเมืองของชาติให้มีความทันสมัย ตามแนวคิดการศึกษาสารัตถนิยมและพิพัฒนาการนิยม เน้นความเป็นชาตินิยม ทำให้ได้รับการต่อต้านจากชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะการศึกษาของรัฐไม่สามารถตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษาตามหลักศาสนาได้ ประกอบกับการศึกษาของรัฐ มาพร้อมกับนโยบายและการใช้อำนาจ ส่งผลให้เกิดความพยายามแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้บรรลุตามจุดหมายทางการศึกษาของตน ในช่วงเวลาดังกล่าว ประเทศไทยเผชิญกับสภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้รัฐสนใจกับการประกอบอาชีพของพลเมืองและวัฒนธรรมประจำชาติมากยิ่งขึ้น หลักสูตรของชาติเข้าสู่ความเป็นสากลและเป็น

ระบบมากขึ้น ส่งผลให้หลักสูตรการศึกษาทางด้านอิสลาม พัฒนาไปเป็นหลักสูตรที่เป็นระบบด้วยเช่นกัน แต่ดูเหมือนว่ารูปแบบการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้รัฐหวาดระแวงว่าเป็นการปลุกระดม โดยเฉพาะในช่วงที่ชาวมลายูเรียกร้องเอกราชจากประเทศอังกฤษ รัฐพยายามแยกสถานศึกษาออกจากมิติทางด้านศาสนา และใช้ศาสนาควบคู่ไปกับการพัฒนาความเป็นพลเมือง โดยเฉพาะพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ สถานศึกษาของรัฐมีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งโรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนประชาบาล โรงเรียนเทศบาล โรงเรียนราษฎร หน่วยการศึกษาผู้ใหญ่ สถาบันอาชีวศึกษา และสถาบันอุดมศึกษา สำหรับการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังคงเป็นไปในลักษณะเดิม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของชาติผ่านทางจัดการศึกษา มีส่วนผลักดันให้ความเป็นพลเมืองของชาติอยู่ห่างไกลจากชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มากยิ่งขึ้น

3) แนวคิดการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2504 ถึง 2525 การศึกษาของชาติมีการปรับเข้าสู่ระบบอย่างรวดเร็วตามแผนการศึกษาแห่งชาติ สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แนวคิดทางการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ดำเนินการโดยรัฐ ทำให้เกิดปัญหาทางด้านแนวคิดในการจัดการศึกษาแก่ปอเนาะ ที่แปรสภาพมาเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม และบุคลากรของรัฐที่เข้าไปช่วยดำเนินการจัดการเรียนการสอน การแปรสภาพสถาบันทางศาสนาเป็นการเพิ่มจุดมุ่งหมายทางโลกให้แก่สถาบันศาสนา นอกจากนี้ต้องจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ทางด้านศาสนาแล้ว จุดมุ่งหมายที่รัฐต้องการ คือ ให้ผู้เรียนมีความรู้ทางด้านวิชาการสามัญ และมีความรู้ในการประกอบอาชีพด้วย ซึ่งมีได้ชัดกับหลักการอิสลามแต่อย่างใด แต่ปัญหาคือรัฐเข้ามาดำเนินการพร้อมกับการสั่งการ แม้มีนโยบายผ่อนปรนช่วงเวลานึง สุดท้ายก็ใช้อำนาจรัฐ ประเด็นปัญหาสำคัญ คือ จุดมุ่งหมายของรัฐมาพร้อมกับหลักสูตรการศึกษา ก่อให้เกิดประเด็นปัญหาในการปฏิบัติ เกิดแนวคิดการอนุรักษ์ปอเนาะ การจัดการศึกษาตามหลักสูตรสามัญหรืออาชีพ ทำให้โรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามมีหลักสูตรที่ผู้เรียนต้องเรียนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในวิชาจริยธรรมและภาษาไทยอันเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญ ทว่าการแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม มีส่วนช่วยทำให้การจัดการเรียนการสอนมีความเป็นระบบมากขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สิ่งใดที่ดีและเป็นประโยชน์ ปอเนาะก็นำมาใช้ ดังนั้น จึงพัฒนาจากการศึกษาตามอัธยาศัย มาสู่การจัดการเรียนการสอนในระบบ ทำให้ปอเนาะจำเป็นต้องมีอาคาร สถานที่ อุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอน รัฐดำเนินนโยบายช่วยเหลือในหลายด้าน แต่ไม่อาจส่งเสริมและสนับสนุนทุกแห่ง ด้วยปัญหาการขาดแคลนงบประมาณ สถานที่ และบุคลากร นอกจากนั้น โรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม มีบุคลากรที่เป็นสัญลักษณ์จากสองวัฒนธรรม คือ โต๊ะครูหรืออุสตาซ และครูสามัญที่รัฐ

สนับสนุนการสอน อุปสรรคที่สำคัญ คือ การขาดแคลนครูผู้สอน และการจ่ายค่าตอบแทนครูผู้สอน เพราะโรงเรียนมีทั้งการเรียนศาสนาและสามัญจำนวนครูจึงมากกว่าปกติ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ยังไม่นิยมให้บุตรหลานเรียนต่อในโรงเรียนของรัฐ ผู้ปกครองนิยมการศึกษาในปอเนาะ หรือโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของชาติอยู่ในระดับต่ำ และมีความสามารถในการใช้ภาษาไทยน้อย รัฐพยายามหาวิธีพัฒนาและส่งเสริมผู้เรียนมากขึ้น

4) แนวคิดการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2526 ถึง 2542 โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาเอกชน พ.ศ. 2525 รัฐกำกับ ควบคุม ดูแล และสนับสนุน การจัดการศึกษาของเอกชนทุกรูปแบบ และทุกประเภทให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาของชาติ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จึงรับแนวคิดการจัดการศึกษาที่มาจากหลักสูตรการศึกษาและการจัดการเรียนการสอน ทว่าการจัดการศึกษาก็ยังคงเป็นไปในลักษณะที่ไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก ชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคได้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้และถ่ายทอดสืบต่อกันมา ทำให้การยอมรับแนวคิดทางการศึกษาแบ่งได้เป็น

- ทำที่การยอมรับ กล่าวคือ ยอมรับแนวคิดทางการศึกษาที่หลากหลายของชาติ ในสถานศึกษาของรัฐที่จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรอิสลามศึกษา หรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่จัดการศึกษาทางด้านศาสนา สามัญ หรืออาชีพ

- ทำที่การเลือกยอมรับ กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับแนวคิดทางการศึกษาตามวัฒนธรรมท้องถิ่น และเลือกรับแนวคิดทางการศึกษาของชาติที่จัดในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเท่านั้น หรือเลือกรับเฉพาะการศึกษาศาสนาอิสลามในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือในปอเนาะ

- ทำที่ปฏิเสธ กล่าวคือ ปฏิเสธการจัดการศึกษาของรัฐในทุกรูปแบบ

ในช่วงเวลาดังกล่าว การศึกษาชาติพยายามผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้เกิดหลักสูตรอิสลามศึกษาขึ้น บังคับใช้กับโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในสถานศึกษาของรัฐ และในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคได้ เมื่อใดที่รัฐเข้าไปพร้อมกับการใช้อำนาจ หรือการบังคับ กลุ่มที่มีทำที่ปฏิเสธ และกลุ่มที่มีทำที่เลือกยอมรับ จะฉีกกำลังกันต่อต้านอย่างเข้มแข็ง

5) แนวคิดการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2543 ถึง 2549

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2545 (ฉบับที่ 2) แนวคิดทางการศึกษาของชาติ สามารถปรับให้เข้ากับแนวคิดการศึกษาตามวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะแนวคิดการศึกษาของชาติพัฒนาคนในทุกมิติ ทั้งทางด้าน

ร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจิตใจ มีความยืดหยุ่นสูงและเข้ากันได้กับทุกแนวคิด รวมถึงแนวคิดการส่งเสริมให้คนเป็นคนดีตามหลักการศาสนาอิสลาม ดังนั้น การจัดการศึกษาของชาติในปัจจุบัน จึงเป็นความหวังสำหรับทุกคนว่า การพัฒนาที่ตัวบุคคล โดยไม่แยกเพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น วรรณะ หรือภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ การให้ความสำคัญกับชุมชนและท้องถิ่น อาศัยแนวคิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน จะสามารถทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติการศึกษาของชาติลดบทบาทการสร้างความเป็นพลเมืองของชาติ และพัฒนาคนเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศลง แต่พัฒนาคนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับทุกมิติของความเป็นมนุษย์ ซึ่งเข้ากันได้ดีกับการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งให้ความสำคัญกับการเป็นมุสลิมที่ดี รวมถึงการเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และทักษะการประกอบอาชีพ แนวคิดทางการศึกษาของชาติให้ความสำคัญท้องถิ่นมากขึ้น ในเรื่องหลักสูตรการศึกษาได้กำหนดให้มีหลักสูตรแกนกลาง และหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้การจัดการศึกษาในระบบ มีหลักสูตรสถานศึกษา มีการระดมผู้รู้และนักวิชาการอันเป็นที่ยอมรับในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มาร่วมกันพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษา หลักสูตรการศึกษาเปิดกว้างสำหรับการบูรณาการองค์ความรู้และวัฒนธรรม ทั้งในเรื่องศาสนา ประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ และภาษา โดยเฉพาะภาษาท้องถิ่น แต่ถึงกระนั้นการศึกษาของชาติก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ในเรื่องการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง ในเรื่องการจัดการเรียนการสอน ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายใต้รูปแบบที่กำหนด การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของชาติ มีปัจจัยองค์ประกอบทางการศึกษาอื่นที่สำคัญที่ต้องพัฒนาควบคู่กันกับการพัฒนาหลักสูตรการศึกษา ด้วย คือ สถานที่เรียน สื่อการเรียนรู้ และบุคลากรทางการศึกษา การปฏิรูปทางการศึกษาทำให้ชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดความหวังว่า การจัดการศึกษาตามวัฒนธรรมท้องถิ่น จะได้รับการดูแลและสนับสนุนจากภาครัฐมากขึ้น แต่การจัดการศึกษาส่วนใหญ่มีเอกชนเป็นเจ้าของ ทำให้ติดขัดเรื่องระเบียบการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐ จึงมีความพยายามให้การจัดการศึกษาตามวัฒนธรรมท้องถิ่น อยู่ภายใต้การบริหารจัดการในนามของมูลนิธิ เพื่อรัฐจะได้ส่งเสริมและสนับสนุนได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น สำหรับผู้สอน รัฐยังไม่ได้เข้าไปดูแลส่งเสริมการฝึกอบรมครูผู้สอนศาสนา เช่นเดียวกับการฝึกอบรมครูของรัฐ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่จัดการศึกษาศาสนาควบคู่กับสามัญและหรืออาชีพ ได้รับเงินสนับสนุนตามรายหัวผู้เรียนเฉพาะการจัดการศึกษาสามัญ ทำให้ขาดแคลนค่าตอบแทนครูสอนศาสนาได้อย่างพอเพียงและเหมาะสม เมื่อโรงเรียนรัฐเปิดรับครูสอนศาสนา ครูเหล่านี้ก็ย้ายไปสอนที่โรงเรียนของรัฐ ทำให้เกิดปัญหาการแย่งครูผู้สอนศาสนากัน องค์ประกอบอื่นในการจัดการศึกษา มุ่งที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ

อาทิ การสนับสนุนจากรัฐโดยค้ำึงถึงจำนวนผู้เรียน ความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันทางการศึกษาของผู้เรียน โอกาสการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ เป็นต้น นำไปสู่ปัญหาการแข่งขันกันเพิ่มจำนวนผู้เรียนระหว่างสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ มากกว่าการแข่งขันการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ การจัดการศึกษาของรัฐได้เปรียบในเรื่องทรัพยากรทางการศึกษา บุคลากร อาคาร สถานที่ และงบประมาณ ขณะที่การศึกษาของเอกชนได้เปรียบในเรื่องศาสนา เชื้อชาติ และภาษา ทำให้การศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ตามจุดมุ่งหมายดังที่ชาติกำหนดไว้

กล่าวโดยสรุป พัฒนาการการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ. 2441 ถึง พ.ศ. 2549 การจัดการศึกษามีพลวัตการเปลี่ยนแปลงไปอย่างซ้ำๆ ได้รับอิทธิพลการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากการศึกษาของชาติ ส่วนใดที่เป็นส่วนที่เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ ชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็รับไว้ ส่วนใดที่แปลกแยกก็ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนไป เมื่อใดที่การปรับเปลี่ยนมาพร้อมกันกับอำนาจรัฐ ก็ได้รับการต่อต้าน ไม่นิยม และหวาดระแวง ขณะที่การศึกษาของชาติมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ภายใต้อิทธิพลการจัดการศึกษาของตะวันตก ประกอบกับกระแสการพัฒนาประเทศ และสถานการณ์ต่างๆ ภายนอกประเทศ ทำให้ชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความแตกต่างในการจัดการศึกษามากกว่าชาวไทยภาคอื่นของประเทศ การใช้แนวคิดการบริหารและจัดการการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงต้องมีความยืดหยุ่นสูงและต้องพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป จำเป็นต้องมีหน่วยงานพิเศษหลายหน่วยงานเข้ามารองรับ เพื่อให้องค์กรการศึกษาส่วนท้องถิ่นต่างๆ ได้รับการดูแลและสนับสนุนอย่างเต็มที่ ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายการศึกษาของชาติ

2. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาทางปรากฏการณ์วิทยาของการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาประสบการณ์ บริบททางสังคม ความคิดเห็น ความรู้สึก การรับรู้ และการให้ความหมายของบุคคลต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ในพัฒนาการทางการศึกษาของคนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 14 คน โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2550 ถึง วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2551 ผู้วิจัยได้สร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูลจนเกิดความไว้วางใจ จากการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของ

ข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยาของแวน มาเนน¹ (Van Manen) สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษา ของคนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า ปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษาของคนไทยมุสลิม ต้องตั้งอยู่บนหลักศาสนาอิสลาม เพราะศาสนาครอบคลุมทั้งความรู้ทางโลกและทางธรรม เป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องกับทุกคนจนตลอดชีวิต การศึกษามีลักษณะเฉพาะตามหลักศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ศาสนาเป็นวิถีการดำเนินชีวิต สิ่งใดที่ขัดกับหลักการศาสนายอมรับไม่ได้ หลักธรรมทางศาสนาคอยควบคุมพฤติกรรมของผู้เรียนให้ดำเนินชีวิตเป็นคนดีและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข อัตลักษณ์ของการจัดการศึกษาตั้งอยู่บนการศึกษาทางด้านศาสนาอิสลาม และภาษามลายูอันเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ขณะที่กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า การศึกษาคืออกลไกในการพัฒนาประชาชนบนหลักการศาสนาอิสลามเพื่อสร้างภูมิปัญญา พัฒนาคุณภาพชีวิต และให้ผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพได้

ในเรื่องจุดมุ่งหมายของการศึกษา กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาของคนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า ศาสนาอิสลามเป็นวิถีชีวิตที่ทุกคนต้องเรียนรู้ และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข การศึกษาช่วยให้ผู้เรียนเป็นมุสลิมที่ดี มีความรู้ มีทักษะในการดำเนินชีวิต คิดเป็น และมีทางเลือกในการดำเนินชีวิต ขณะที่กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาคือ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีตามหลักธรรมแห่งศาสนาอิสลาม ให้เป็นผู้มีความรู้ สามารถประกอบอาชีพ เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม

ในเรื่องหลักสูตรการศึกษา กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า หลักสูตรการศึกษาที่เหมาะสมคือหลักสูตรศาสนาแบบดั้งเดิม หลักสูตรสามัญ และหลักสูตรศาสนาแบบบูรณาการ โดยต้องตั้งอยู่บนหลักการศาสนาอิสลามและสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ขณะที่กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า เป็นหลักสูตรบูรณาการศาสนาและสามัญ ให้ความรู้ที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ หลักสูตรต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและได้รับการยอมรับจากชุมชน

การจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการศึกษา กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า หัวใจของการจัด

¹ กาญจนา สังขสิงห์, "ประสบการณ์ของผู้ป่วยมะเร็งในการบำบัดเยียวยาด้วยสมาธิ," (วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2548), 60 - 61.

การศึกษา คือ ความเข้าใจและการมีส่วนร่วม ต้องสร้างความเป็นเอกภาพระหว่างรัฐ เอกชน และชุมชน จัดการศึกษาตามสภาพจริง ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา พัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามความพร้อมของท้องถิ่น โดยไม่มีการบีบบังคับ ยอมรับในความแตกต่างทางสังคม ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการจัดการศึกษาโดยชุมชนและเพื่อชุมชน มีระบบการบริหารจัดการที่คล่องตัว จัดการเรียนรู้การสอนอย่างมีคุณภาพ และเป็นเครือข่ายทั้งภายในและต่างประเทศ ขณะที่กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า หัวใจของการจัดการศึกษา คือ การบูรณาการศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐและเอกชน โดยรัฐให้การสนับสนุนการศึกษาแก่ผู้เรียน มีระบบการบริหารจัดการที่คล่องตัว และจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ

ในเรื่องสถานที่เรียนสำหรับการจัดการศึกษา กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า การจัดการศึกษาในระบบ รัฐต้องให้การสนับสนุนด้านอาคารสถานที่ทั้งแก่โรงเรียนของรัฐและเอกชน แม้ว่าประสิทธิผลของการจัดการศึกษาไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถานที่เรียนก็ตาม ขณะที่กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปในทำนองเดียวกันว่า รัฐต้องให้การสนับสนุนอาคารสถานที่แก่ผู้เรียน ทั้งการศึกษาของรัฐและเอกชน และรัฐต้องสนับสนุนปอเนาะหรือหอพัก ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาตามวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในเรื่องผู้สอน กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า ผู้สอน คือ ผู้รู้ ต้องจัดการเรียนการสอนอย่างทุ่มเท จริงใจ เสียสละไม่หวังผลตอบแทน ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีตามวิถีอิสลาม เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ มีความคิดกว้างขวาง มีความสัมพันธ์อันดีและเป็นที่ยอมรับของชุมชน ขณะที่กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า ผู้สอนต้องเป็นผู้มีความรู้และทักษะในการสอน เป็นผู้มีความประพฤติดี เป็นที่ยอมรับของชุมชน ต้องทุ่มเทและผูกพันตนเองกับการจัดการเรียนการสอน

ในเรื่องผู้เรียน กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า ผู้เรียน คือ ผู้ที่แสวงหาโอกาสและทางเลือกในชีวิต และในการศึกษาหาความรู้ในระดับสูงทั้งทางด้านศาสนาและวิชาการ ทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมีหลักศาสนาอิสลามในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ขณะที่กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปว่า ผู้เรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มี

ลักษณะเฉพาะคือให้ความสำคัญเฉพาะการเรียนศาสนาอิสลาม ไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนวิชาการสามัญ เข้าร่วมเฉพาะกิจกรรมที่ตนเองสนใจ และไม่นิยมเรียนต่อในระดับสูง

กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษา ของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปปัญหาการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ การขาดความรู้ความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง การขาดเอกภาพในการจัดการศึกษา การขาดความต่อเนื่องในการจัดการศึกษา ชุมชนมีความรู้สึกหวาดระแวงการจัดการศึกษาของรัฐ มีการแย่งผู้เรียนระหว่างโรงเรียนรัฐและเอกชน รัฐไม่ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น รัฐดำเนินนโยบายโดยใช้อำนาจบีบบังคับ ผู้บริหารและผู้สอนขาดคุณลักษณะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น รัฐมักนำเรื่องการจัดการศึกษาไปเป็นประเด็นความมั่นคง ผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศไม่สามารถใช้วุฒิทางการศึกษาไปประกอบอาชีพได้ ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ทำให้คุณภาพการศึกษาลดลง ปัญหาผู้สำเร็จการศึกษาไม่นิยมออกไปทำงานนอกพื้นที่ และแหล่งงานไม่นิยมจ้างแรงงานภายในท้องถิ่น ขณะที่กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปในทำนองเดียวกันว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ การขาดความรู้ความเข้าใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การขาดเอกภาพในการจัดการศึกษาจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ปัญหาการขาดแผนการพัฒนาการศึกษาที่ชัดเจนและต่อเนื่อง ปัญหาชุมชนหวาดระแวงการจัดการศึกษาของรัฐ ปัญหาการแย่งผู้เรียนระหว่างโรงเรียนรัฐและเอกชน ปัญหา รัฐไม่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ปัญหาการขาดการติดตามคุณภาพ ปัญหาการขาดหลักสูตรที่เหมาะสม ปัญหาผู้สำเร็จการศึกษาไม่มีงานทำ และปัญหาชุมชนไม่ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาของรัฐ

กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษา ของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เสนอแนะว่า การจัดการศึกษาต้องเน้นทางด้านคุณธรรม จริยธรรม สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่บุคลากรในทุกกระดับ ลดเงื่อนไขในการสร้างปัญหาความขัดแย้งและการต่อต้าน ปรับโครงสร้างการบริหาร บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจ เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและกระจายอำนาจในการดำเนินงาน วางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น ดำเนินงานอย่างจริงจัง จริงใจ ทุ่มเท และเสียสละ รัฐต้องลดกระบวนการที่ซับซ้อนและยุ่งยาก ส่งเสริมด้านอาชีพให้แก่บุคคลทุกกลุ่ม ทั้งที่สำเร็จการศึกษามาจากต่างประเทศ ผู้ที่จะไปทำงานต่างประเทศ และผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบัน ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ขณะที่กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เสนอแนะว่า ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายให้เกิดเอกภาพในการดำเนินงาน สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่บุคลากรทุกระดับ จัดการศึกษาให้

ผู้เรียนได้มีอาชีพ สร้างความไว้วางใจให้แก่ชุมชน ดำเนินนโยบายในระดับชาติและระดับพื้นที่ จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น และส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาในศาสนาอิสลาม

อิสลามเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษา ศาสนาอิสลามไม่เพียงแต่สอนให้มนุษย์มีความรักในการศึกษา แต่เรียกร้องให้ทุกคนแสวงหาความรู้ไม่ว่าเขาจะอยู่ที่ใดและสภาวะใด เพราะความรู้เป็นพื้นฐานการพัฒนามนุษย์ เป็นกุญแจของความเจริญทางวัฒนธรรมและอารยธรรม ความรู้มีความสำคัญในทุกขั้นตอนของการมีอยู่ของมนุษย์ ความรู้เท่านั้นทำให้มนุษย์รู้จักตัวเอง รู้จักจักรวาล และรู้จักผู้อภิบาล ผู้ทรงสร้าง โองการแรกที่ถูกประทานลงมายังศาสนตามุฮัมมัดนั้น เป็นโองการที่เกี่ยวกับความรู้

“จงอ่านด้วยพระนามของพระผู้อภิบาลของเจ้า ผู้ทรงสร้าง
ผู้ทรงสร้างมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระผู้อภิบาลของเจ้า
ผู้ทรงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยิ่ง ผู้สอนการใช้ปากกา สอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้”
(96:1-4)

การศึกษาในอิสลามครอบคลุมทั้งความรู้ทางธรรมและทางโลก โดยไม่คำนึงว่าความรู้นั้นจะได้มาจากประสบการณ์ สัญชาตญาณ หรือเหตุผล แต่มีเงื่อนไขว่า ความรู้ทั้งหมดเหล่านั้นต้องไม่ขัดแย้งกับวะฮีย์ (วิวรณ์) ที่องค์อัลเลาะห์ทรงประทานมา อิสลามถือว่าความรู้ใดก็ตามที่ไม่ขัดแย้งกับวะฮีย์ ความรู้นั้นย่อมถือว่าเป็นความรู้ของอิสลาม ด้วยเหตุผลดังกล่าว อิสลามจึงเน้นถึงการแสวงหาความรู้จากผู้รู้ไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะเป็นใครก็ตามดังโองการที่ว่า

“ดังนั้นเจ้าจงสอบถามผู้ที่มีความรู้เถิด หากแม้พวกเขาไม่รู้”
(16:43)

ทำไมมุสลิมต้องแสวงหาความรู้ คำตอบปรากฏอยู่ในโองการอัล-กุรอานว่า

“จงประกาศเถิดบรรดาผู้รู้กับผู้ไม่รู้จะเทียมกันหรือ อันที่จริง
บรรดาผู้มีวิจารณ์ญาณทั้งหลายย่อมสำนึกแน่” (39: 9)

การที่อิสลามได้ให้ความสำคัญกับการศึกษา เพราะด้วยความรู้เท่านั้นที่ทำให้มนุษย์เป็นที่สมบูรณ์และมีความสำเร็จได้ ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จในโลกนี้หรือโลกหน้า ดังวะฮยะของศาสนามุฮัมมัดว่า

“ใครก็ตามที่ประสงค์ (ความสำเร็จในกิจการของ) โลก (นี้) เขา
จงปฏิบัติมันด้วยความรู้ และใครก็ตามที่ต้องการ (ความสำเร็จใน) โลก
หน้า เขาจงปฏิบัติมันด้วยความรู้ และใครก็ตามที่ต้องการทั้งสองด้วยกัน
เขาจงปฏิบัติด้วยความรู้”

การได้มาซึ่งความรู้ถือเป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่ง แม้แต่ท่านศาสดามุฮัมมัด ผู้เป็นที่รัก
ขององค์อัลเลาะห์ และเป็นแบบอย่างแห่งมนุษยชาติยังขอให้องค์อัลเลาะห์ทรงเพิ่มพูนความรู้
ให้กับท่าน ดังโองการที่ว่า

“และเจ้าจงวิงวอนต่อพระองค์เถิดว่า ไอ้องค์อภิบาลโปรด
เพิ่มพูนความรู้แก่ข้าพเจ้าเถิด” (20: 114)

อิสลามถือว่าการศึกษาคือสิ่งที่ประเสริฐยิ่งสำหรับมวลมนุษยชน และถือเป็นหน้าที่
ของมวลมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เปี่ยมมุสลิม พวกเขาเหล่านั้นต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับ
ศาสนาของตน เพราะศาสนาคือวิถีแห่งการดำเนินชีวิต การแสวงหาความรู้ใดๆ ก็ตามที่ทำด้วย
ความบริสุทธิ์ใจ ไม่เพียงแต่จะทำให้ผู้ที่แสวงหาได้กลายเป็นผู้รู้ แต่ยังเป็นผลบุญสำหรับผู้
แสวงหา ดังที่ท่านศาสดามุฮัมมัดกล่าวไว้ว่า

“ผู้ใดที่ออกไปเพื่อแสวงหาความรู้ ดังนั้นเขาผู้นั้นอยู่ในหนทาง
ของอัลเลาะห์จนกระทั่งเขาได้กลับ (ยังบ้านของเขา)” (บันทึกโดยติรมีซี)
ความรู้ทำให้มนุษย์มีสถานภาพที่สูงขึ้น ดังที่องค์อัลเลาะห์ตรัสไว้ว่า

“แน่นอนอัลเลาะห์ทรงยกย่องบรรดาผู้ศรัทธาจากพวกเจ้าและ
บรรดาผู้ได้รับความรู้หลายฐานันดร” (58: 11)

ความรู้ทำให้มนุษย์เกรงกลัวต่อผู้อภิบาล และเป็นผู้สืบทอดมรดกของท่านศาสดา
ดังโองการของอัลเลาะห์ ว่า

“แท้จริงผู้ที่เกรงกลัวต่ออัลเลาะห์ในบรรดาทาสของพระองค์ คือ
บรรดาอุละมาอ (บรรดาผู้รู้)” (35: 28)

และวณะของท่านศาสดาว่า

“บรรดาอุละมาอ (ผู้รู้) คือ ผู้สืบทอดมรดกของบรรดาศาสดา”
(รายงานโดยอิบนุ มาญะฮ)

กล่าวโดยสรุป การมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ การแสดงพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ล้วน
ได้รับอิทธิพลจากความรู้ อารยธรรมของมนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัยล้วนขึ้นอยู่กับการรู้ และ
ความรู้ไม่เพียงมีความสำคัญต่อบรรดามุสลิม แต่ความรู้มีความสำคัญต่อมนุษย์ทุกเชื้อชาติ ทุก

ศาสนา ทศนะของอิสลามที่มีต่อความรู้ข้างต้น จึงเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้เกิดการจัการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

วัฒนธรรมในศาสนาอิสลาม

วัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผูกพันกับหลักศาสนาอิสลาม อันหมายถึง การประพฤติปฏิบัติ ความสำนึกทางจิตใจ และค่านิยมทางศีลธรรม นอกจากนี้ยังรวมถึงความ ยุติธรรม ขันติธรรม การแสดงออกทางจิตใจ ตลอดจนศิลปะและวรรณกรรม

ศาสนาอื่นๆ มักแยกศาสนาออกจากกิจกรรมทางโลก หรือแยกศาสนาออกจาก วัฒนธรรม แม้ว่ากิจกรรมบางอย่างมีต้นกำเนิดมาจากศาสนา แต่สำหรับศาสนาอิสลามแล้ว ศาสนาเป็นรากฐานและเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมของผู้นับถือโดยสิ้นเชิง ศาสนาและวัฒนธรรมจึง เป็นสิ่งเดียวกันอย่างแบ่งแยกมิได้ สำหรับคนมุสลิม ศาสนาอิสลามนั้นมีฐานะเป็นวิถีชีวิต ศาสนา อิสลามรวมกิจการทุกอย่างของมนุษย์ไว้ การเมืองก็เป็นส่วนหนึ่งที่แยกไม่ออกจากศาสนาอิสลาม

วัฒนธรรมอิสลามผูกติดกับเสาหลักของอิสลาม คือ หลักการศรัทธาของอิสลาม อันเป็นรากฐานที่วัฒนธรรมอิสลามตั้งอยู่ ที่สำคัญคือคัมภีร์อัล-กุรอาน ด้วยเหตุนี้ศาสนาอิสลามจึง แตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ลักษณะอันรอบด้านของศาสนาครอบคลุมกิจการต่างๆ ของมนุษย์ไว้ ทั้งสิ้น สำหรับชาวมุสลิม คัมภีร์อัล-กุรอานและจริยวัตรของศาสดาที่ปรากฏอยู่ในอัล-หะดีษ เป็น แนวทางที่ชัดเจนในการดำเนินชีวิต

อิสลามจึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสำหรับมนุษย์ เป็นกฎระเบียบของการ อยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งครอบคลุมถึงเรื่องเศรษฐกิจ การปกครอง กฎหมาย วัฒนธรรม จริยธรรม วิทยาการต่างๆ ตลอดจนพฤติกรรมของมนุษย์ โดยมีคัมภีร์อัล-กุรอานและแบบอย่างคำสอนของ ศาสดามุฮัมมัดเป็นธรรมนุญสูงสุด วัฒนธรรมอิสลามจึงหมายถึงวิถีการดำเนินชีวิต หรือรูปแบบ แห่งพฤติกรรมของมุสลิมตลอดจนถึงสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาว่า องค์อัลเลาะห์ คือ พระเจ้าเพียงองค์เดียว และมุฮัมมัด คือศาสนทูตของพระองค์ วิถีชีวิตประจำวัน ของมุสลิมถูกกำหนดโดยคำสอนบทบัญญัติของคัมภีร์อัล-กุรอานที่บัญญัติไว้นานับศตวรรษ และ โดยจริยปฏิบัติของศาสดามุฮัมมัด

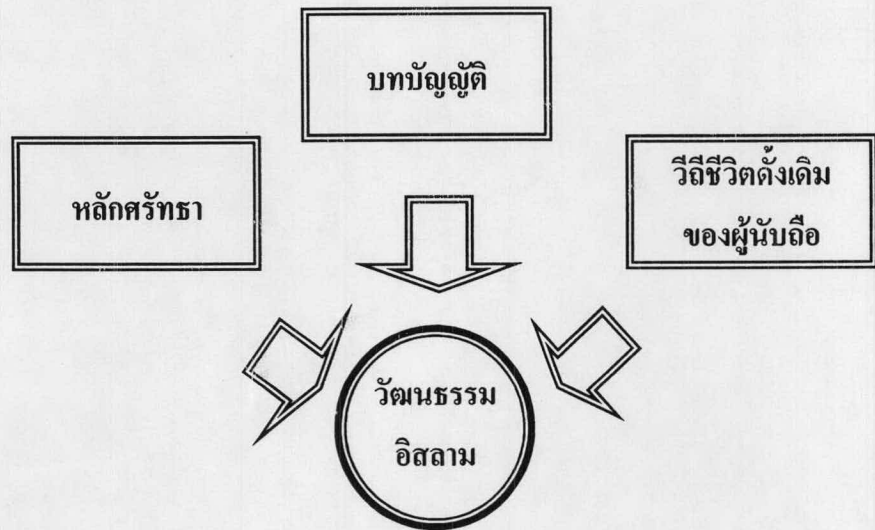
วัฒนธรรมกับเรื่องศาสนาเป็นเรื่องเดียวกัน แยกกันไม่ออก เพราะศาสนาอิสลาม คือแนวทางการดำรงชีวิตที่สังคมมุสลิมถือว่าถูกต้อง หรือเป็นวัฒนธรรมของสังคมนั้นเอง ดังนั้น ศาสนาอิสลามไม่มีวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ในความเป็นมุสลิมย่อมต้องมีการรับเอาวัฒนธรรม ท้องถิ่นไว้มากบ้างน้อยบ้าง วิถีชีวิตของมุสลิมอาศัย (1) ศาสนบัญญัติ (2) ขนบประเพณีที่ไม่ขัด กับหลักศาสนบัญญัติ (3) ระเบียบของบ้านเมือง และ (4) ความเป็นสากลนิยม

วัฒนธรรมอิสลามมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับกลุ่มของผู้นับถือเป็นหลักแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมอิสลามนั้น ปรากฏในอัล-กุรอานที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างอัลเลาะห์และมนุษย์ ซึ่งหลักการพื้นฐานของวัฒนธรรมอิสลามที่อัล-กุรอานได้นิยามไว้มีใจความดังนี้

“พวกเจ้าใช้ให้ปฏิบัติสิ่งที่ชอบ และห้ามมิให้ปฏิบัติ สิ่งที่มีชอบ และมีศรัทธามั่นในอัลลอฮ์” (อาละอิมรอน: 110)

ความหลากหลายในวัฒนธรรมเป็นผลผลิตแห่งการปฏิสัมพันธ์กัน ระหว่างโลกทัศน์ทางศาสนา และสังคมที่หลากหลายของมนุษย์ซึ่งสามารถแสดงเป็นโครงสร้างได้ดังนี้

ภาพที่ 1 โครงสร้างทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมอิสลาม

แหล่งที่มา : จากการสังเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมอิสลามเกิดจากการผสมผสานระหว่างหลักศรัทธา บทบัญญัติ และวิถีชีวิตของผู้นับถือ ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมอิสลามของแต่ละกลุ่มชนจึงมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความหลากหลายของผู้นับถือ ซึ่งก็พยายามปรับแต่งให้เข้าวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเอง ไปพร้อมกับความพยายามที่จะรักษาแก่นแท้ของอิสลามเอาไว้ในเวลาเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมอิสลามของคนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นวิถีในการดำเนินชีวิต ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักศรัทธา บทบัญญัติคำสอนที่มาจากคัมภีร์อัล-กุรอานและสุนนะฮ์ของศาสนายอมรับ และวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมท้องถิ่น มุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถแยกวิถีชีวิตออกจากศาสนาอิสลามได้ ศาสนาครอบคลุมทุกด้านของวิถีชีวิตมนุษย์ เป็นทั้งตัวกำหนดและควบคุมสถาบันสังคมและวัฒนธรรม ทั้งทางวัตถุและจิตใจให้ เป็นไปตามกรอบของอิสลาม ทุกๆ แง่มุมของวิถีชีวิตมุสลิมตั้งแต่ การเดิน การนั่ง การนอน ตลอดจนงานการเมือง การปกครองการศึกษา การแพทย์ เศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

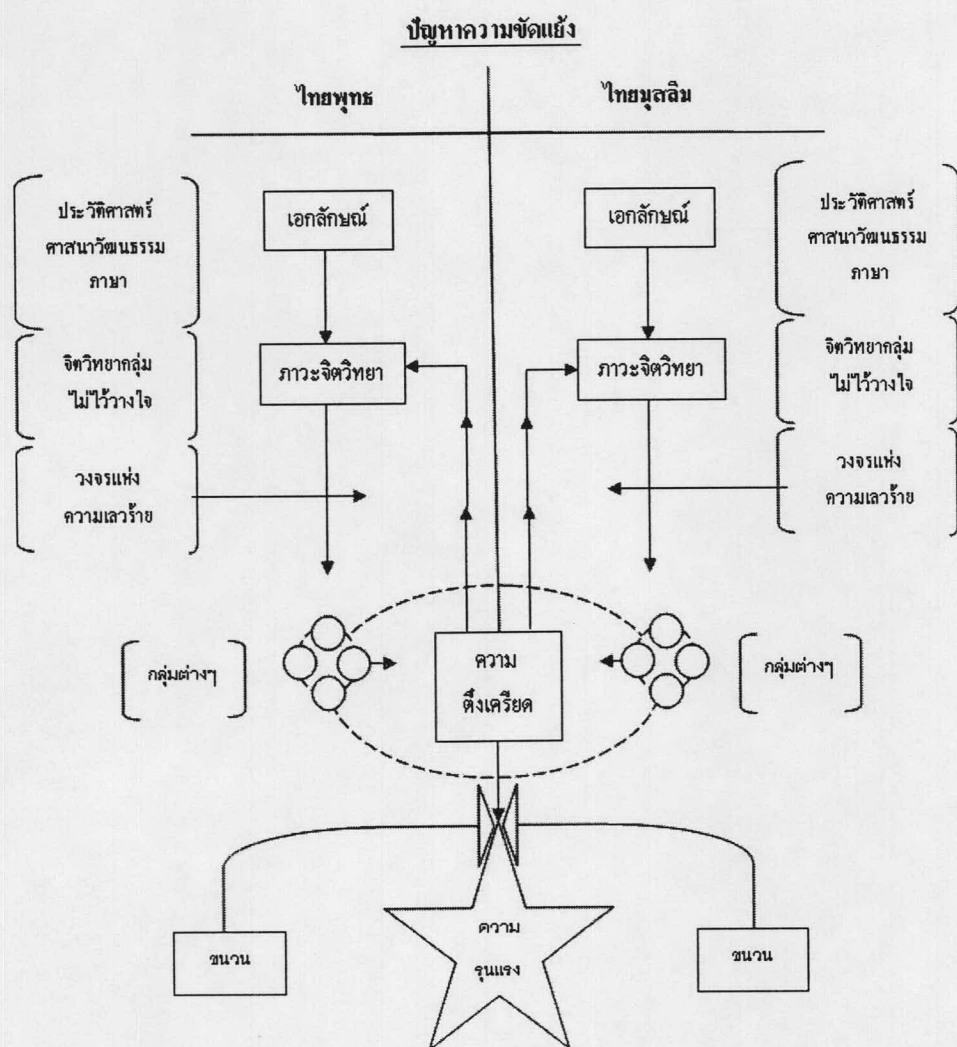
รศ.ดร.อารง สุทธาศาสน์ ที่ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไว้ว่า

“ปัญหาสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชนสองกลุ่ม คือ ชาวไทยมุสลิมฝ่ายหนึ่ง และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและชาวไทยพุทธอีกฝ่ายหนึ่ง ความขัดแย้งนี้เกิดจากความแตกต่างของเอกลักษณ์เกือบทุกด้านของชนสองกลุ่มนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ศาสนาวัฒนธรรม และภาษา เอกลักษณ์ทั้งสามประการนี้ ทำให้เกิดภาวะทางจิตวิทยาของกลุ่ม คือ การแบ่งพวก ในแง่ของพวกเขาและพวกเรา ไม่ว่าจะมองในแง่ของชาวไทยพุทธ หรือชาวไทยมุสลิม เมื่ออยู่ในสภาวะการที่ชนสองกลุ่มนี้จะต้องสัมพันธ์กัน ในทางการเมืองและการปกครองแล้ว ภาวะทางจิตวิทยานี้ทำให้เกิดความตึงเครียดในลักษณะต่างๆ ขึ้นมา ความตึงเครียดนี้จะมี ความเข้มข้นมากขึ้น เมื่อผสมเข้ากับปัญหาเรื่องมีกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ กลุ่มอิทธิพล กลุ่มเจ้าหน้าที่ทุจริต กลุ่มขบวนการต่างๆ นโยบายอันไม่เหมาะสมของรัฐบาล ตลอดจนสภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจและการศึกษา ฯลฯ”

รศ.ดร.อารง สุทธาศาสน์ ได้นำเสนอแผนภาพปัญหาความขัดแย้งไว้ดังนี้

ภาพที่ 2

ปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

แหล่งที่มา : อารง สุทธาศาสน์, 2519.

ตามแผนภูมินี้ เห็นว่าปัญหาต่างๆ เริ่มต้นที่เอกลักษณ์ ที่แตกต่างกันระหว่างชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธ และอาจลงเอยด้วยความรุนแรง เช่น การปะทะกันระหว่างสองกลุ่ม เพียงแต่รอให้มีชนวนที่รุนแรงพอเท่านั้น ถึงแม้ว่าความรุนแรงนี้อาจจะไม่เกิดขึ้นง่าย ๆ นัก แต่ไม่มีใครรับประกันได้ว่า มันจะไม่เกิดขึ้น ตราบใดที่ปล่อยให้สถานการณ์มีความตึงเครียดตลอดเวลา²

² อารง สุทธาศาสน์, ปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. (กรุงเทพมหานคร: พัทธการประชา, 2519).

จากการวิเคราะห์ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยพบว่า คนทั้งสองกลุ่มมีเอกลักษณ์อันเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มของตนอยู่ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ศาสนาวัฒนธรรม และภาษา

ผศ.เสาวนีย์ จิตต์หมวด³ ได้ศึกษาการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย พบว่า มุสลิมภาคใต้มีเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรมเดียวกัน ซึ่งแตกต่างจากมุสลิมในภูมิภาคอื่นๆ ที่มาจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้น เมื่อชนต่างๆ เหล่านี้เข้ามาอยู่ในสังคมไทย จึงเป็นการง่ายที่จะถูกผสมกลมกลืนเข้ากับชนส่วนใหญ่

เนื่องจากมุสลิมภาคใต้เป็นกลุ่มชนที่ครอบครองผืนแผ่นดินมาตั้งแต่อดีต มีความเป็นเอกราช เมื่อต้องเสียเอกราชไป แผ่นดินต้องถูกรวมเข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทย ที่มักเน้นความเป็นไทยคือความเป็นพุทธ และจากนโยบายรัฐนิยม วัฒนธรรมหรือนโยบายผสมกลมกลืน

เมื่อรัฐบาลดำเนินนโยบายมากขึ้นเท่าใด เช่น การไปสร้างพระพุทธรูปใหญ่ในใจกลางเมืองนราธิวาส การอพยพชาวพุทธให้เข้าไปอยู่ในดินแดนนั้นมากๆ ฯลฯ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ยิ่งทำให้เกิดความแปลกแยก ความเหินห่าง ความสะเทือนใจ และความขัดแย้งมากขึ้นเท่านั้น นโยบายต่างๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ไปตอกย้ำความรู้สึกสูญเสียเอกราชในดินแดน และไปสร้างความรู้สึกรังเกียจการต้องสูญเสียไปซึ่งเอกราชทางศาสนาหรือความเป็นมุสลิมไปในที่สุด เป็นสิ่งที่มุสลิมผู้มีศรัทธาอย่างมั่นคงยอมไม่ได้ ดังนั้นยิ่งถูกกดดันมากเพียงใด การต่อต้าน การต่อสู้ดิ้นรนในหนทางของอัลเลาะห์ คือ การปฏิเสธย่อมเกิดขึ้น การต่อสู้ของชนส่วนใหญ่ เชื่อมั่นว่ามิใช่เกิดจากความรังเกียจการต้องสูญเสียเอกราชที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานาน เพราะดินแดนนั้นเขามิสามารถนำติดตัวไปได้ เมื่อชีวิตออกจากร่าง แต่สิ่งที่เขาเหล่านั้นนำติดไปได้ และเป็นยอดปรารถนาของคนทุกคน คือ ความเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์ หรือความเป็นมุสลิม ดังนั้น เมื่อความเป็นมุสลิมถูกย้ายจึงถือเป็นหน้าที่ของมุสลิมที่จะต้องต่อสู้

ในด้านการจัดการศึกษา เหตุผลสำคัญที่ก่อความยุ่งยากให้กับการบูรณาการการศึกษาให้กับกลุ่มชนส่วนน้อยในประเทศไทย คือ การได้รับการปฏิเสธจากชนส่วนน้อยนั่นเอง ดังนั้น กระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization) อันหมายถึงการส่งเสริมเศรษฐกิจแบบตลาด การเพิ่มจำนวนคนรู้หนังสือ และการปรับปรุงเส้นทางการคมนาคม จึงไม่อาจนำไปสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เป็นเนื้อเดียวกัน ภายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ ดังที่คลิฟฟอร์ด กิตซ์ (Clifford Geertz) ได้เคยแสดงทัศนะไว้ว่ากระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization) ว่า

³ เสาวนีย์ จิตต์หมวด, วัฒนธรรมอิสลาม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ทางนำ, 2535), หน้า 394

"ไม่สามารถทำให้ตัดขาดจากสำนึกในทางชาติพันธุ์นิยม

(Ethnocentrism) ออกไปได้ มันเพียงแค่ทำให้ทันสมัยขึ้นมาเท่านั้นเอง"⁴

ปัญหาวัฒนธรรมการใช้อำนาจรัฐ คือ การที่ประชาชนในพื้นที่ได้ระบุถึงการทุจริตคอร์รัปชันภาครัฐ ของเจ้าหน้าที่ระดับภูมิภาคและท้องถิ่น การเลือกปฏิบัติต่อประชาชน ระบบตรวจสอบไม่ทั่วถึง และที่น่าสนใจ คือ การระบุว่า เจ้าหน้าที่ไม่เข้าใจสภาพสังคมและหน่วยงานที่รับผิดชอบ ไม่เข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น การสื่อสารระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐมีความหมาย เพราะเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมอิสลาม ไม่สามารถใช้ภาษามลายูถิ่นสื่อสารกับประชาชน ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างการยอมรับ และสร้างความเข้าใจ แสดงถึงการยอมรับในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ส่วนปัญหาสิ่งที่มาพร้อมกับการพัฒนาที่ขัดต่อหลักศาสนาอิสลาม อาทิ สถานบันเทิง ซ่องโสเภณี คาราโอเกะ ห้องอาหาร ฯลฯ ที่กำลังขยายสู่ชนบท ทำให้เยาวชนขาดการปฏิบัติศาสนกิจและร่วมกิจกรรมของมัสยิด การแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มเยาวชนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ผู้ใช้แรงงาน กลุ่มประมง ก่อสร้าง คนขับรถ ฯลฯ

เรื่องชาติพันธุ์ เอกลักษณ์ และความเชื่อทางศาสนา เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยพบว่ามีความเชื่อมโยง สัมพันธ์ และเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ตามประสบการณ์และความเชื่อทางศาสนาของคนในแต่ละกลุ่ม ที่มีบริบททางสังคมแตกต่างกัน สรุปได้ดังนี้

ก) ด้านชาติพันธุ์และด้านเอกลักษณ์

ชาติพันธุ์เป็นปัญหาที่ปรากฏในรัฐไทยมาช้านาน รัฐมีความเชื่อว่าปัญหานี้สามารถแก้ไขคลี่คลายได้ ผ่านทางมาตรการและนโยบายรัฐในด้านต่างๆ แต่กรณีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นคนชายขอบที่มีความต่างทางด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ภาษา การแต่งกาย รวมถึงศาสนา และมีความพยายามที่จะรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเองเอาไว้ อาทิ กลุ่มชนเผ่าต่างๆ ทางภาคเหนือ และกลุ่มชาวมลายูมุสลิมในภาคใต้ ผู้วิจัยพบว่า องค์ความรู้ของสังคมไทย ยังเป็นปัญหาที่ต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม สังคมไทยควรยอมรับความแตกต่าง ว่าเป็นความหลากหลายที่มีคุณประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม และไม่ได้เป็นปัญหาต่อเอกภาพหรือความมั่นคงของประเทศ

เบนเนดิกท์ แอนเดอร์สัน ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับปัญหาขาดการยอมรับด้านชาติพันธุ์มลายูของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า กรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัญหาส่วนหนึ่งคือ รัฐไทยและผู้นำไทยมองดูพวกที่ยะลาและที่อื่นๆว่า นี่เป็นคนไทยชนิดหนึ่ง ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม เขาไม่ได้บอกว่าเป็นราษฎรไทยที่เป็นมลายู ที่นี้เลยทำให้คนที่มองดูจากภายนอก

⁴ Clifford Geertz, ed., *Old Societies and New States* (New York: The Free Press, 1963), 154 Cited in W.K. Che Man, "Thailand" in Norma Mahmood ed., *Rethinking Political Development in Southeast Asia* (Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1994), 135-145.

งมากเลยว่า มีอิสลามที่กรุงเทพฯ มีอิสลามที่เชียงใหม่ มีอิสลามที่ขอนแก่น มีอิสลามทั่วประเทศ ถ้าอันนี้เป็นปัญหาของอิสลาม ทำไมถึงเกิดเรื่องขึ้นที่สามจังหวัดเท่านั้น อธิบายไม่ได้ ทำไมรัฐพูดอย่างนั้น ผมคิดว่ามันลำบากหน่อย ถ้าจะให้รัฐบอกว่าสาเหตุของปัญหาก็คือเรื่องมาเลย์ เพราะว่าถ้าเป็นมาเลย์ มันเหมือนกับว่าไม่ใช่ไทย ถ้าไม่ใช่ไทยเป็นมาเลย์ ก็อาจจะอยู่กับมาเลย์ดีกว่า เพราะฉะนั้นรัฐไทยจึงไม่ยอมบอกว่าอันนี้เป็นมาเลย์ที่บังเอิญอยู่ในประเทศไทย แต่กลับบอกว่าเป็นเรื่องของอิสลาม ซึ่งไม่จริง บางทีมันหลอกตัวเองว่านี่เป็นปัญหาอิสลาม เมื่อรัฐบาลไม่ยอมรับความเป็นมลายู ไม่ยอมรับภาษามลายู คนที่นั่นจึงต้องใช้อาวุธอิสลาม เพราะอย่างไรก็ตามรัฐบาลก็จะฟังนิดหน่อย⁵

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กล่าวว่า การประท้วงที่กรีซเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2533 เป็นผลจากความพยายามต่อรองทางเอกอัครราชทูตมุสลิมกับสังคมไทยโดยรวม และมีบทเรียนที่สำคัญที่พึงระมัดระวัง 3 ประการคือ ประการแรก การทำความเข้าใจว่าเหตุใดชาวมุสลิมจำนวนมากจึงถูกชักนำเข้าร่วมการประท้วงครั้งนี้ จำเป็นต้องอาศัยมุมมองใหม่เกี่ยวกับการปะทะต่อรองทางเอกอัครราชทูต ประการที่สอง กระบวนการปะทะต่อรองทางเอกอัครราชทูตนั้น เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ อาทิ ตำนาน คำสอนและความเชื่อทางศาสนา และประการที่สาม การปะทะต่อรองทางเอกอัครราชทูตเป็นกระบวนการที่มีพลวัตร มีการปะทะต่อรองครั้งแล้วครั้งเล่าของกลุ่มเชื้อชาติต่างๆ เพื่อกำหนดหรือขยายอาณาเขตทางวัฒนธรรม และในบางครั้งหมายถึงการลดทอนอาณาเขตของวัฒนธรรมอื่น⁶

เรื่อง ความเชื่อทางศาสนาที่เปลี่ยนไปของคนในสังคมมุสลิม ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ได้สรุปว่า เหตุการณ์เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 ที่มีสยิดกรือเซะ คือสิ่งที่ทำให้ข้าพเจ้ามาถึงบางอ้อในเรื่องความขัดแย้งที่รุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ ที่มีมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาหลายเดือน สิ่งที่เคยคิดกันต่างๆ นานา เช่น เป็นเรื่องการแบ่งแยกดินแดน เป็นปัญหายาเสพติด หรือแม้กระทั่งการสร้างสถานการณ์ต่างๆ ของกลุ่มผลประโยชน์หลายฝ่ายลดลงไป และหันมาเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ยากจะทำความเข้าใจแก่คนทั่วไปในสังคมไทยขณะนี้ เรื่องนั้นก็คื ความเชื่อทางศาสนาที่เปลี่ยนไปของคนในสังคมมุสลิมนั่นเอง เหตุการณ์ที่กรีซเซ คือปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นโดยบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีคนรุ่นหนุ่มเป็นส่วนใหญ่เข้าไปทำพิธีทางศาสนาร่วมกับคนในท้องถิ่น ประกาศการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองด้วยการออกไปทำร้าย ชิงอาวุธ และยึดมัสยิดกรือเซะเป็นสถานที่

⁵ เบนเด็คท์ แอนเดอร์สัน, "บทสนทนาเกี่ยวกับสถานการณ์สากล ความเป็นไปในอุซเบกิสถาน สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย," วารสารฟ้าเดียวกัน 2,3 (2547): 41 - 42.

⁶ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, "กรือเซะ เวทีแห่งการปะทะต่อรองทางเอกอัครราชทูตครั้งใหญ่ของชาวมุสลิม," สารคดี 10,2 (2537): 106 - 107.

ต่อสู้จนถูกฆ่าตายหมด การต่อสู้ของคนเหล่านี้ ถ้าหากมุ่งให้ได้ชัยชนะแล้ว ก็จะเห็นว่าเป็นการกระทำที่โง่เขลาและบ้าบิ่น เพราะไม่มีทางสู้กับกำลังทั้งอาวุธและคนของบ้านเมืองได้ แต่เมื่อพิจารณาให้ดีแล้ว กลับแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ และการวางแผนที่จะต่อสู้จนตัวตายอย่างชัดเจน เป็นการกระทำที่มีสติสัมปชัญญะที่เกินกว่าความต้องการใดๆ ในทางวัตถุ ที่เป็นสำนึกทางปัจเจกจะครอบงำและผลักดันได้ การต่อสู้และการตายกันเป็นหมู่แบบนี้ จะเป็นอย่างไรไปไม่ได้ นอกจากเรื่องของความเชื่อทางศาสนา⁷

จากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จรัล มะลูลีม สรุปว่า ขณะนี้เราต้องเผชิญกับขบวนการลับที่มีชื่อว่า ฏอริกัต อิกมะตุลลอฮ์ อะบาดา (แนวทางแห่งวิทยปัญญาของพระเจ้าชั่ววันจันทร์) ขบวนการลับนี้มีการทำงานอย่างเป็นระบบ ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ไปตามสถานการณ์ ไม่ได้มีความผูกพันกับขบวนการเดิมที่อ่อนกำลังลงไป สามารถเชิญชวนผู้คน โดยเฉพาะเด็กหนุ่มทั้งที่มีระดับสมมติ สมองปานกลาง และหลงใหลในชีวิตเห็นจริง เข้าร่วมขบวนการได้จำนวนมาก โดยอาศัยเงื่อนไขทางสังคมที่พูดซ้ำกันครั้งแล้วครั้งเล่า นั่นคือการแสดงอำนาจ การกดขี่ การข่ม ฯลฯ ของเจ้าหน้าที่บางคนมาเป็นเงื่อนไข มีการนำหลักศาสนา มาบิดเบือน มีการกล่าวว่าการกระทำของพวกเขา นั้น เป็นการต่อสู้เพื่อพระเจ้า⁸

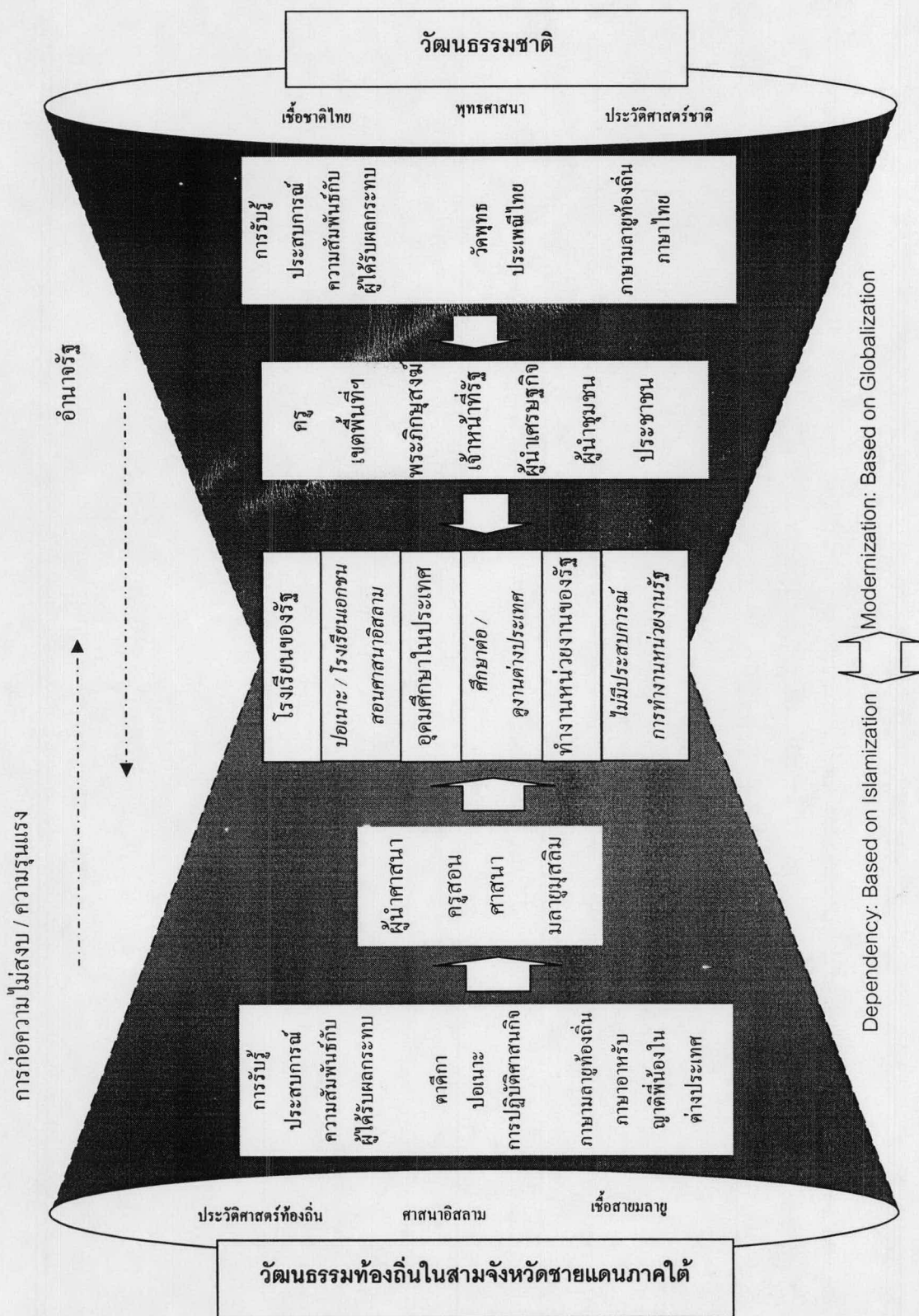
จากผลการวิจัยที่ได้นำเสนอไปในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยพบว่า ชาติพันธุ์ เอกลักษณะ และความเชื่อทางศาสนาอิสลาม สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนนำเสนอปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์และบริบททางสังคมของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันไป อันเป็นภาพปรากฏของการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการแพร่กระจายวัฒนธรรมชาติของชาติไปสู่คนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีปัจจัยส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับในหลายด้าน ผ่านรูปแบบการศึกษาและกระบวนการทางสังคมในรูปแบบที่หลากหลาย สิ่งที่ผู้วิจัยได้ค้นพบในการศึกษาในครั้งนี้ คือ ปรากฏการณ์วิทยาที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลนำเสนออย่างชัดเจน ทั้งความคิดเห็น ความรู้ ความเข้าใจ และการให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ที่แต่ละบุคคลรับรู้ ผู้วิจัยจึงสรุปเป็นรูปแบบการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ดังนี้

⁷ ศรีศักร วัลลิโภดม, "ศาสนาของผู้ถูกกดขี่ (Religion of the oppressed)," เอกสารประกอบการเสวนาสัญจรสังคมไทยกับสถานการณ์ภาคใต้ ครั้งที่ 1, เสนอที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 24 กันยายน 2547. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁸ จรัล มะลูลีม, "ขบวนการฏอริกัต อิกมะตุลลอฮ์ อะบาดา," มติชนรายสัปดาห์ (24 มีนาคม 2547): 37.

ภาพที่ 3

รูปแบบการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

แหล่งที่มา : จากการสังเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย.

พัฒนาการการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หากวิเคราะห์ในแนวทางการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม อันเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลกลุ่มต่างๆ ที่ดำรงชีวิตและอาศัยอยู่ร่วมกันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในบริบททางสังคมของแต่ละบุคคล โดยมีบริบททางวัฒนธรรมหลักที่สำคัญ 3 ประการ คือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศาสนาอิสลาม และเชื้อสายมลายู จากการที่ผู้วิจัยได้รู้จักและคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่มีระดับการรับรู้ มีประสบการณ์ ทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนาอิสลาม อัตลักษณ์เชื้อชาติมลายู และมีความสัมพันธ์กับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบในพื้นที่มาก ย่อมมีความผูกพันในวัฒนธรรมหลักของท้องถิ่น อันเป็นวัฒนธรรมที่หล่อหลอมรวมไว้ในบุคคลคนนั้น เช่นเดียวกันกับผู้ที่มีความผูกพันกับวัฒนธรรมหลักของชาติมาก ทั้งระดับการรับรู้ ประสบการณ์ และความสัมพันธ์กับผู้ที่ได้รับผลกระทบในพื้นที่ วัฒนธรรมหลักที่สำคัญ 3 ประการ คือ เชื้อชาติไทย พุทธศาสนา และประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมผ่านทางบริบททางสังคมของบุคคล และทางการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ความผูกพันมากหรือน้อยเพียงใดจึงขึ้นอยู่กับ การรับรู้ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

การแพร่กระจายวัฒนธรรมหลักของชาติลงไปในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเป็นบริบททางสังคมที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้มแข็ง ในลักษณะของการใช้อำนาจรัฐ ผ่านทางการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงาน ระเบียบ หรือกฎหมายต่างๆ โดยไม่ได้ทำความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีลักษณะเฉพาะทางด้านเชื้อชาติ วัฒนธรรม ภาษา และประวัติศาสตร์ ที่แต่ละชุมชน แต่ละบุคคลมีประสบการณ์จึงทำให้เกิดกระแสการต่อต้าน การไม่ยอมรับ ไม่ให้ความร่วมมือ หรือบางครั้งก็อาจนำไปสู่ความไม่สงบและความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

หากปรับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในแนวตั้ง เป็นการซึมซับทางวัฒนธรรมในแนวนอน โดยอาศัยการจัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย บนพื้นฐานของความเข้าใจอย่างแท้จริงถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงเป็นการบูรณาการทางการศึกษา ที่สามารถพัฒนาสันติให้เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

โดยให้ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศาสนา วัฒนธรรม และลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ไม่ได้ส่งผลต่อการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แม้ว่าศาสนาของคนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้สร้างลักษณะทางวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้น รวมถึงลักษณะทางด้านเชื้อชาติ ภาษา และศาสนา อันมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ การศึกษาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ใน

ลักษณะการซึมซับทางวัฒนธรรม จึงต้องอาศัยการทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของชาติ ต้องปรับเปลี่ยนเป็นกระบวนการซึมซับทางวัฒนธรรม การพัฒนาไปตามกระแสความทันสมัย (Modernization) อันเป็นกระแสการพัฒนาหลักของโลก โดยมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบเสรีทุนนิยม อาจส่งผลถึงวิถีการดำเนินชีวิตที่ขัดต่อหลักการศาสนาอิสลามและแนวคิดอิสลามานุวัตร (Islamization) ¹ ดังนั้น การดำเนินงานของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงต้องเพิ่มความรู้และความเข้าใจในลักษณะเฉพาะของมุสลิมในแต่ละชุมชน ที่มีชุดข้อมูลประสบการณ์ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และลดการใช้อำนาจรัฐ เพื่อลดกระแสการต่อต้านจากชุมชน อันเป็นแนวทางการลดความไม่สงบและความรุนแรงในพื้นที่

ภูมิหลังและบริบททางสังคมของแต่ละบุคคล แต่ละชุมชน จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญส่งผลต่อการยอมรับวัฒนธรรมชาติ โดยเฉพาะบทบาททางสังคม อาทิ ความเป็นผู้นำศาสนาหรือผู้นำชุมชนในท้องถิ่น ประสบการณ์การศึกษาทางด้านศาสนาจากสถาบันศาสนาในท้องถิ่นหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ประสบการณ์การศึกษาหรือดูงานในต่างประเทศ ประสบการณ์การศึกษาในสถาบันการศึกษาของรัฐ และประสบการณ์การทำงานร่วมกับหน่วยงานของรัฐในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง สามารถเป็นช่องทางในกระบวนการซึมซับทางวัฒนธรรม ที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลายของกันและกัน อันนำไปสู่การยอมรับการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบที่แตกต่างกันด้วย จึงสรุปได้ว่า การจัดแนวทางการศึกษาที่เหมาะสมในแต่ละบริบทของชุมชน จึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างยอมรับให้แก่คนทุกกลุ่มให้ได้มีความเข้าใจอันดีต่อกัน

4. ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบในการวิจัย ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศและประชาชน ภายใต้การดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาของภาครัฐ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น พัฒนาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เกิดสันติภาพโดยการจัดการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องวัฒนธรรมอิสลามของแต่ละชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอดังต่อไปนี้ คือ

¹ อิสลามานุวัตร (Islamization) ในปัจจุบันถูกจำแนกว่าเป็นกระบวนการองค์รวมของการกล่อมเกลาทางศาสนา สามารถอธิบายได้ดังนี้ (1) เป็นมรรควิธี (Method) ที่จะนำมาซึ่งสังคมใหม่ที่อุทิศให้กับหลักคำสอนของอิสลามในทุกแง่มุม (2) ความจริงอิสลามานุวัตรเป็นประวัติศาสตร์ทางปัญญาของอิสลาม ซึ่งปัญญาชนมุสลิมในอดีตถึงปัจจุบันได้เพียรพยายามทำตามแบบอย่างทางศาสนา และ (3) คือการกระทำใดๆ ก็ตามให้สอดคล้องกับหลักการคำสอนของพระเจ้า Retrieved from: http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php?option=com_content&task=view&id=172&Itemid=155

1. กำหนดให้ประชาชนในแต่ละชุมชน เป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา ยอมรับความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมอิสลามของคนท้องถิ่น กำหนดนโยบายให้คนทุกคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาศัยอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม ให้ทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยอาศัยความเข้าใจอย่างแท้จริงในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางด้านศาสนาอันเป็นแนวคิดทางการศึกษา เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่น เพื่อบูรณาการให้เกิดการจัดการศึกษาด้านวิชาสามัญและวิชาชีพตามความต้องการและความพร้อมของแต่ละชุมชน เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความรู้ความสามารถในรูปแบบที่หลากหลาย สร้างความมั่นใจในการส่งเสริมทักษะทางด้านภาษา ทั้งภาษาท้องถิ่นและภาษาเพื่อการสื่อสารทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น ไม่ใช้อำนาจแบบสั่งการ ปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนอย่างจริงจัง พัฒนาทักษะวิชาชีพเพื่อให้ประชาชนสามารถหาเลี้ยงชีพ เพิ่มรายได้ พัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมบนพื้นฐานของศาสนาอิสลามที่ถูกต้อง โดยการกำหนดตัวชี้วัดและมาตรฐานคุณภาพ นำมาจัดทำเป็นแผนงานพัฒนาระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ให้มีโครงการรองรับในทุกระดับและประเภทของการศึกษา รวมถึงการจัดตั้งหน่วยงานพิเศษ เพื่อมากำกับดูแลให้เป็นไปตามแผนพัฒนาดังกล่าว เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาในระดับชาติ

2. จัดตั้งเครือข่ายและเสริมสร้างความเป็นเอกภาพในการดำเนินงานจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการแบ่งเขตการปกครองทำให้พลวัตรทางวัฒนธรรมขาดความยืดหยุ่น ดังนั้น เพื่อให้ง่ายแก่การติดตามและกำกับดูแล ควรจัดตั้งเครือข่ายเพื่อกำหนดเป็นพื้นที่เป้าหมายในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ เพื่อให้เกิดการบูรณาการการปฏิบัติงาน ทั้งหน่วยงานและบุคลากรของรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนทุกภาคส่วน โดยจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาที่บูรณาการศาสนาและวัฒนธรรมตามความต้องการของเครือข่าย และจัดให้มีคณะพัฒนาการศึกษาประสานงานการศึกษาในระดับเครือข่าย ที่เชื่อมโยงทุกมิติ โดยมีสถาบันอุดมศึกษา วิทยาลัยชุมชน สถาบันอาชีวศึกษา และหน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุนในลักษณะพิเศษ ตามแผนงานพัฒนาที่ได้กำหนดไว้

3. พัฒนาหลักสูตรการศึกษาให้มีความหลากหลาย เหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และกำหนดเกณฑ์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรคำนึงองค์ประกอบ 4 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ การศึกษาศาสนา วัฒนธรรม วิชาการด้านสามัญ และการประกอบอาชีพ โดยกำหนดหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่นแต่มีจุดเน้นร่วมกัน คือ มิติทางด้านศาสนา องค์ประกอบอื่นๆ ให้มีองค์ประกอบที่แตกต่างกันได้ ตามแนวคิดและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆ สำหรับการพัฒนากิจกรรมการใช้ภาษานั้น ให้ใช้การบูรณาการตามความเหมาะสม นอกจากนี้ ทุกหลักสูตรควรบูรณาการให้สามารถ

เทียบโอนผลการศึกษาได้ระหว่างสถานศึกษาทุกประเภท ทั้งโรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน สถาบันศึกษาปอเนาะ ตาดีกา และสถานศึกษาอื่นๆ

สำหรับการบูรณาการกับวิชาสามัญและอาชีพเร่งด่วน ในระยะแรกควรจัดให้มีการเทียบคุณวุฒิผู้สำเร็จการศึกษาต่างประเทศและผู้สำเร็จการศึกษาเฉพาะทางด้านศาสนา เพื่อสร้างโอกาสในการศึกษาต่อภายในประเทศ หรือทำงานในประเทศในสาขาที่ตัวเองถนัด โดยจัดควบคู่ไปกับโครงการฝึกอบรมและส่งเสริมอาชีพ ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละจังหวัด เนื่องจากมีผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ที่ขาดโอกาสทำงานในประเทศ อันเนื่องมาจากขาดคุณวุฒิทางการศึกษา

นอกจากนั้น ควรให้มีการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยใช้สถานศึกษาของรัฐและเอกชนเป็นฐาน อาทิ การปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อความสมานฉันท์ และภาษาต่างประเทศที่สำคัญๆ เช่น ภาษาอาหรับ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีนกลาง ภาษามลายูกลางและท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาประชาคมอาเซียน

4. ปฏิรูปสถานศึกษาของรัฐให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมกับชุมชน ให้โรงเรียนของรัฐเป็นเสมือนโรงเรียนของชุมชน และเป็นฐานการฟื้นฟูระบบโรงเรียนแบบพหุวัฒนธรรม ให้มีความพร้อมด้วยคุณภาพทางการศึกษาทุกด้านโดยเฉพาะด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านวิชาการ และด้านอาชีพ โดยเน้นการพัฒนาควบคู่ไปกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นทางเลือกให้แก่นักเรียนมุสลิมได้มาเรียนร่วมกับนักเรียนศาสนาอื่น เนื่องจากที่ผ่านมาโรงเรียนของรัฐมิได้สนองการเรียนรู้ตามวิถีที่ชุมชนต้องการ ดังนั้น ผู้เรียนมุสลิมจึงไม่นิยมมาเรียนโรงเรียนของรัฐ ทำให้มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมมากขึ้น

ในขณะเดียวกันควรส่งเสริมให้มีความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาของรัฐกับชุมชน และมัสยิด ให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ นอกจากนี้ รัฐควรเร่งพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนที่มีชื่อเสียงในอดีตทั้งของรัฐและเอกชน ให้มีการพัฒนาคุณภาพอย่างรวดเร็ว เพื่อเป็นโรงเรียนต้นแบบแห่งการพัฒนา เปิดโอกาสให้ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี และเป็นผู้สอนศาสนาที่มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับ เข้ามาเป็นผู้บริหาร และผู้สอนในสถานศึกษาของรัฐ ตลอดจนจัดตั้งและพัฒนาสถานศึกษาในรูปแบบพิเศษ เพื่อรองรับเด็กกำพร้า เด็กยากจน และเด็กด้อยโอกาส ให้เด็กเหล่านี้ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมกับเด็กอื่นๆ และอาศัยอยู่ในสังคมได้อย่างเต็มภาคภูมิ และเพื่อเร่งรัดการพัฒนาทางด้านวิชาการ รัฐควรสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนและศูนย์พัฒนาองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ สำหรับผู้เรียนที่มีความสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งของรัฐและเอกชน โดยส่งเสริมให้สถานศึกษาของรัฐร่วมมือกับชุมชน ให้ชุมชน

มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือดูแลบุตรหลานอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพระบรมราโชวาท “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา”

5. การสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนทั้งระบบ ด้วยความหลากหลายในรูปแบบการศึกษาเอกชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการศึกษาทางด้านศาสนาและอยู่ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย และความหลากหลายในมาตรฐานการสนับสนุนที่ต่างกัน อันเนื่องมาจากการขาดหน่วยงานต้นสังกัดของรัฐมากำกับดูแล ทำให้ดูเหมือนว่ารัฐไม่มีความเสมอภาคในการสนับสนุนการศึกษาของเอกชน รัฐควรเข้าไปออกระเบียบการบริหารจัดการงบประมาณ พร้อมทั้งให้การสนับสนุนให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น

ส่วนสถาบันปอเนาะที่สอนศาสนาอย่างเดียว หรือวัด หรือสถาบันศาสนาอื่นที่จัดการเรียนการสอนศาสนาอย่างเดียว ที่ดำเนินการโดยเอกชน ทั้งบุคคลธรรมดา คณะบุคคล หรือนิติบุคคล เนื่องจากการจัดการศึกษาดังกล่าว ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เป็นการศึกษาใน มาตรา 15 (2) คือ การศึกษานอกระบบ และมาตรา 15 (3) คือ การศึกษาตามอัธยาศัย ทำให้รัฐไม่สามารถให้การอุดหนุนได้อย่างเต็มที่ ทำให้การจัดการศึกษาดังกล่าว ต้องขอรับความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศตะวันออกกลาง ดังนั้น รัฐจึงควรเข้ามาจัดระบบ ส่งเสริมสนับสนุน ตรวจสอบ ติดตามโรงเรียน สถาบันเอกชนทุกประเภท ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาพิเศษในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในเรื่องครูผู้สอน นักเรียน และการดำเนินงานของมูลนิธิ (กรณีที่เป็นโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาของมูลนิธิ)

6. กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ในการปฏิรูประบบการสนับสนุนสถานศึกษาเอกชน ได้แก่ กำหนดเกณฑ์มาตรฐานการสอนศาสนา ในโรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชนประเภทสามัญ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และสถาบันศาสนาอื่นๆ จัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนากรรมการมูลนิธิ กรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร และครูผู้สอน ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15 (1) และ (2) เพื่อเพิ่มคุณภาพทางการศึกษาให้แก่นักเรียน และสร้างความเข้าใจเรื่องการนับถือศาสนาอิสลาม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้แก่ทุกฝ่าย ส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพแบบครบวงจร ทั้งทางด้านการผลิต การตลาด และการเข้าถึงแหล่งทุนตามวิถีอิสลาม ให้แก่ผู้เรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15 (2) ที่เปิดการเรียนการสอนเฉพาะทางด้านศาสนาเพียงอย่างเดียวและให้แก่สถานศึกษาปอเนาะ โดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาเอกชน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สถาบันอาชีวศึกษา สถานประกอบการ สถาบันการเงินและชุมชน จัดตั้งหน่วยงานประสานเครือข่ายการศึกษาพิเศษสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อสนับสนุนให้สถานศึกษาทุกประเภทมีความเป็นเอกภาพ จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามหลักการอิสลาม และตอบสนองต่อความ

ต้องการของแต่ละชุมชน พัฒนาอาชีพและการศึกษานอกโรงเรียน ให้สอดคล้องกันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ปฏิรูปหลักสูตรอาชีพให้สอดคล้องวิถีชีวิตชุมชน ร่วมกับสถาบันปอเนาะในการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ส่งเสริมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจัดอบรมอาชีพระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้การพัฒนาอาชีพไม่สูญเสียเปล่า ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน ประหยัดเวลาและงบประมาณ สำหรับการศึกษานอกโรงเรียน ควรขยายให้มีการจัดการศึกษาอาชีพ และการศึกษานอกโรงเรียนแก่เด็กยากจน และเด็กด้อยโอกาส ให้มีความรู้วิชาสามัญและวิชาชีพ ให้มีคุณภาพและทั่วถึง รวมทั้งนักเรียนในสถาบันศึกษาปอเนาะจัดการศึกษานอกโรงเรียนเชิงรุก (Active) ให้กับผู้ที่ไม่จบการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี จัดการศึกษาและให้การอบรม เพื่อยกระดับการศึกษาของกลุ่มคนในวัยแรงงาน โดยความร่วมมือในลักษณะภาคีเครือข่าย จัดให้มีการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์เป็นวุฒิทางการศึกษาให้กับประชาชน เพื่อการศึกษาต่อ และเพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ จัดให้มีการเรียนการสอนภาษามลายู ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และหลักศาสนาอิสลามให้กับคนไทยพุทธ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ และประชาชนทั่วไปในพื้นที่

7. ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย ให้เป็นรูปธรรมและอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมโดยจัดให้มีรายการสถานีโทรทัศน์ในท้องถิ่น เพื่อสื่อสารประชาสัมพันธ์ ให้สาระความรู้และความบันเทิง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทย มลายู จีนกลาง และภาษาต่างประเทศอื่นๆ และสนับสนุนมัสยิด หรือวัด หรือสถาบันศาสนาอื่น ทั้งในระดับจังหวัด อำเภอและหมู่บ้าน จัดการศึกษาตามอัธยาศัย ให้แก่คนในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ให้สอดคล้องหลักการศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นๆ

8. พัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ให้มีมาตรฐานการศึกษาระดับนานาชาติ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ และโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยอิสลามศึกษานานาชาติปัตตานี ซึ่งปัจจุบันมีนักศึกษาต่างชาติเข้ามาเรียนจำนวนมาก^๑ โดยยกฐานะมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เป็นมหาวิทยาลัยเอกเทศ และยกระดับวิทยาลัยอิสลามให้เป็นสถาบันในระดับนานาชาติ พัฒนาศักยภาพของมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ และเร่งเปิดสอนคณะอิสลามศึกษา และสาขาที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ของโลกมุสลิม โดยร่วมมือกับมหาวิทยาลัยอัล-อัสฮ์ ประเทศอียิปต์ สร้างความเข้มแข็ง และเร่งขยายเป้าหมายการรับนักศึกษาของวิทยาลัยชุมชน ส่งเสริมมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น ให้มีบทบาทในการพัฒนาบุคลากรทั้งของรัฐและเอกชนอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการ

^๑ อับดุลชะฮูร์ บินซาฟิฮีย์ (อับดุลสุโก ดินอะ). ยุทธศาสตร์การเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ชุมชนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้. โรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ จังหวัดสงขลา. แหล่งที่มา: http://www.southwatch.org/special_report.php?id=12

วิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างความเข้าใจอันดี เยียวยาแก้ไขปัญหา และพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในทุก ๆ มิติ

9. เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว รัฐควรมีมาตรการ ส่งเสริมและสนับสนุนดังนี้

9.1 สนับสนุนการจัดตั้งโครงสร้างการบริหารการศึกษาในลักษณะพิเศษ ใน สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้การดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การ กำกับของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการพัฒนาและ เสนอแนะนโยบาย กำหนดยุทธศาสตร์ ประสาน บูรณาการแผนงาน/โครงการ งบประมาณ เร่งรัด ติดตาม ประเมินผล และรายงานการดำเนินการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อ พัฒนาให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างจังหวัด ระหว่างเครือข่าย เขตพื้นที่การศึกษา และหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

9.2 ให้มีการกำหนดกฎระเบียบเพิ่มเติม และปรับแก้กฎระเบียบที่เป็นอุปสรรค ต่อการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้เชื่อมต่อแนวทางในการพัฒนา ทั้งในเรื่อง ระบบการบริหารราชการ และงบประมาณ เร่งรัดการออกกฎหมายที่สำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น พ.ร.บ.การศึกษาเอกชนสำหรับโรงเรียนสอนศาสนา อิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น

9.3 การปรับระบบบริหารด้านการศึกษาของรัฐ โดยปรับโครงสร้างการบริหาร การศึกษาให้มีโครงสร้างในแต่ละจังหวัด โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพ และความสอดคล้องกับสภาพ ทางสังคมและวัฒนธรรม โดยปรับองค์กรสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทุกแห่งให้มีความ หลากหลาย ทั้งในด้านหน่วยงานที่เชื่อมต่อการจัดการศึกษาในเครือข่าย และการสร้างเครือข่ายการ ทำงานในการบริหารจัดการการศึกษาให้เกิดการเชื่อมโยงช่วยเหลือเกื้อกูลและสัมพันธ์กัน

9.4 การสร้างขวัญและกำลังใจ มุ่งเสริมสร้างขวัญและกำลังใจครู บุคลากร ทางการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน และผู้เรียนทุกคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดจนผู้ที่ ประสบเหตุการณ์ก่อความไม่สงบ ทุพพลภาพ หรือเสียชีวิต หรือได้รับผลกระทบทั้งโดยตรง และทางอ้อม ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุข โดยจัดให้หน่วยงานการศึกษาพิเศษในแต่ละ จังหวัด มีศูนย์บำรุงขวัญเพื่อเยี่ยมเยียนให้ความช่วยเหลือ และแก้ปัญหาอย่างทันเหตุการณ์ จัดให้ มีสวัสดิการเป็นพิเศษ เร่งรัดระบบสื่อสาร จัดให้มีศูนย์ป้องกันและรักษาสวัสดิการและทรัพย์สิน จัดฝึกอบรมการป้องกันตนเอง การซ่อมแซมปรับปรุงบ้านพักครูและบุคลากร รวมทั้งจัดระบบ เยียวยาและฟื้นฟูจิตใจอย่างต่อเนื่อง

9.5 การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ทั้งของรัฐและเอกชนทุกคนในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ เพื่อให้มีความรู้ และทักษะ ทางด้านการจัดการเรียนการสอน ศาสนา ภาษา และ

วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อความเป็นเอกภาพในการดำเนินงานของทุกฝ่าย โดยจัดให้มีศูนย์พัฒนาบุคลากรทางการศึกษาประจำจังหวัด เพื่อกำกับ ดูแล ติดตาม ช่วยเหลือและสนับสนุน การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

9.6 การสร้างความสมานฉันท์และสันติสุข ให้แก่ประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข และยั่งยืน โดยสร้างความตระหนักและความเข้าใจในคุณค่าของความหลากหลายของเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมทั้งในระดับประเทศและในท้องถิ่น จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกันอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งระดับสถาบัน ครอบครัวยุ และบุคคล ตลอดจนยกย่องและสร้างแรงจูงใจแก่เครือข่ายที่เป็นแบบอย่างการสร้าง ความสมานฉันท์ในสังคม ส่งเสริมและสนับสนุนให้แต่ละครัวเรือนได้มีโอกาสชมรายการสถานีโทรทัศน์เพื่อท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสรับทราบข้อมูลข่าวสาร และเป็นการพัฒนาทักษะทั้งทางด้านการใช้ภาษาไทย มลายูและจีนกลาง รวมทั้งจัดทีมเคลื่อนที่ (Mobile Team) เพื่อพัฒนาท้องถิ่น สร้างเสริมสันติสุข ให้ความรู้ขั้นพื้นฐานที่จำเป็น ปลูกฝังและสร้างเจตคติความสมานฉันท์ภายในสังคม

9.7 สนับสนุนและประสานการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาร่วมกัน อันเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่หลากหลายในแต่ละองค์กรและหน่วยงาน ทั้งด้านบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์และงบประมาณ ทั้งของรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันศาสนา สถาบันอื่นๆ ที่จัดการศึกษา รวมทั้งเชื่อมโยงเครือข่ายทรัพยากรทางการศึกษาในทุกมิติ

5. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ภายหลังจากที่ได้ทำความเข้าใจ การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม แนวคิดและจุดมุ่งหมายทางการศึกษาดังที่ได้นำเสนอมาข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อการบูรณาการหลักสูตรการศึกษาที่เหมาะสมกับการพัฒนาท้องถิ่น โดยยึดมั่นในหลักศาสนาอิสลาม บูรณาการร่วมกับหลักสูตรสามัญ และการฝึกทักษะทางด้านอาชีพ